

PROFESA MANDLA MAKHANYA
HLOOHO LE MOTLATSATJHANSELA: YUNIVESITHI YA AFORIKA BORWA
KAMOHELO: KOPANO YA DIHLOOHO
KOPANO YA DIHLOPHA
14 PHATO 2020

- Batsamaisi ba Mosebetsi, Profesa Makoe le Profesa Letseka
- Profesa Ndlovu le basebetsimmoho Phethahatsong, Ba tlatsetso le bolaodi

Kamohelo e mofuthu ho lona kaofela. Ho a thabisa ho boela re buisana le ha e le ka tlasa maemo a sa tlwaelehang. Ho fihlela ha jwale, motho a ka nahana hore tsela ena ya ho etsa dintho e se e le “tlwaelo ya rona e ntjha”, empa ho sa makatsa ho nahana ka moo maphelo a rona a fetohileng ka teng ho tloha ka Tlhakubele selemong sena, le ka moo re seng re tlwaetse ka potlako ka teng.

Ke dumela hore ke kgonahalo ena ya ho tlwaela - eo ka dinako tse ding e leng ka ditsela tse bohlokwa haholo - e sa netefatsang ho ba teng ha rona feela, empa e netefaditseng le hore re kgonne ho ithuta, ho sebedisa thuto eo le ho kgona ho tswela pele ka bophelo. Batho ba e so kgone ho etsa jwalo ba setse mme ba lahlehile le ho lebalwa ha nako e ntse e feta.

Ena ke thuto eo re ithutang yona mona Unisa hona jwale - “nakong ya nnete eo dintho di etsahalang ka yona” jwalo ka ha ho bolelwa. Empa ha se hore sena ha se e so etsahale pejana mona Unisa. Hantlente, ke boletse ka mehla hore ho ba teng ha Unisa ka nako e telele le katleho ya yona ho etsahetse ka lebaka la bokgoni ba yona ba ho amohela le ho tlwaela maemo a fetohileng ao naha ya rona e iphumanang e le ho oona. Yunivesithi ena e bile tshusumetso e matla dilemong tse ka bang tse 150, mme eo ke katleho e ntle ka ho fetisisa, ho sa kgathalatsehe hore motho o e bona jwang.

Empa ho ba teng ha Unisa ka nako e telele le dilemo tsa yona tse atametseng 71, e le mofani wa thuto ya boleng bo hodimo e fumantshwang kante ho sebaka sa thupelo, ho ke ke ha e ba ka lebaka la bokgoni ba yona ba ho tlwaela phetoho feela. Ho na le dikarolo tse tharo tse matla tsa tlatsetso, tse netefaditseng hore Unisa e dula e le institushene ya ODeL, e etelletseng tse ding pele kontinenteng. Dikarolo tsena ke ho utlwisisa thomo le mosebetsi wa rona le ho ba bohlokwa le seabo se seholo seo re nang le sona setjhabeng; boemo ba bokgoni ba basebetsi ba amohelang thomo ya rona le ho ikemisetsa ho etsa eng kapa eng ho fa baithuti ba rona tsebo e batsi dithutong tsa bona; le ponelopele

e tsamaellanang le ditlhoko tsa thuto le ditabatabelo tsa batho ba habo rona ntshetsopeleng – ya naha le kontinenteng. Ke rata ho hlahisa maikutlo ka bokgutshwane ka e nngwe le e nngwe ya matla/ditabatabelo tsena ho ya ka kutlwisiso eo Unisa e nang le yona ha jwale.

Ntlheng ya pele, re tlameha ho botsa hore re sebetsa jwang kananelong ya thomo le sepheo sa rona. Re yunivesithi ya ODeL e phatlaladitsweng ka molao, e sebetsang ka maikemisetso thomong ya yona le ho tshehetswa ka ditjhelete, le Molao oo e leng wa rona. Le ha ho le jwalo, motho a ka nahana hore batho ba bang ba ke ke ba utlwisisa se bolelwang, ha ba bang ba ka nahana hore ha ho bohlokwa hore ho bolelwa eng. Tsebang hore ho rona, ho na le karolo e nngwe ya seo re leng sona eo re hlokanang ho e tseba, ya hore re yunivesithi e akaretsang dithuto kaofela tse hlokehang, mme re hloka ho ipotsa hore na re amoheleha e le ka nnete ho ba yunivesithi e kgolo hakaalo. Ke utlwetse ka yunivesithi e nngwe e tla dula e se na lebitso, e seng e qadile ho lahlehelwa ke karolo ena ya mosebetsi wa yona mme motho o ba le tshepo ya hore ha ho letho le phoso ka ketso eo, empa ke nahana hore ka nako e nngwe, ba tla llela metsotso ka ha re ke ke ra nyatsa bohlokwa ba phapang e pakeng tsa thuto eo re fanang ka yona le melemo ya yona, le ya diyunivesithing tse ding.

Basebetsimmoho le nna, kaofela ha lona le a tseba ka phatlalatso e sa tswa etswa ya Sehlopha sa Tshebetso sa Letona (Ministerial Task Team), ya ho hlahloba Unisa dintlheng tse ngata tseo ho buuwang ka tsona phatlalatsa. Hara ditaba tsena ke seo letona le reng ke “mission drift” (ho kgeloha hanyane-hanyane sepheong se reretsweng ho fihlelwa), ka lebaka la koketseho e kgolo ya palo ya baithuti ba batjha ba lefellowang ke NSFAS. Jwalo ka ha kaofela ha rona re tseba, palo ena jwale e se e ka ba 170 000. Ha jwale nke ke ka bua ka seo e ka bang ngongoreho e kgolo ya Letona, ka ha ke sa batle ho phopholetsa. Nka mpa ka tlohela sehlooho sena ho bua ka sona puisanong ya semmuso le MTT ha nako e dumela.

Seo ke batlang hore re bue ka sona ke e nngwe ya dingongoreho tseo Letona le di hlahisitseng, eo e leng katleho ya rona e tlase haholo le sekgahla sa baithuti ba phethelang dithuto tsa bona. Ena ke taba eo ho ke keng ha ngangisanwa ka yona. Kaofela ha rona re a tseba hore ena ke tshosetso e kgolo tswelopeleng ya rona mme ho lokelwa ho bua ka yona. Ke buile ka mehla ka ditlamorao tsa boemo bona ka ha di ama sabsidi ya rona hampe. Ho hloleha ho bua ka bona ho re beha kotsing e kgolo. Nka kopa basebetsimmoho le rona ba leng karolong ya tsa ditjhelete ho bala

ka pele mme ba le bolelle kameho e mpe ya ho hloleha ha rona karolong ena, ho ya ka tsa ditjhelete. Ka hoo, le jara boikarabelo ba ho netefatsa hore le sebetsa ka thata mosebetsing wa lona, kae kapa kae moo motho a sebetsang teng maemomng a fapaneng a ba leng taolong ya Yunivesithi, hore ho be le tswelopele karolong ena.

Ngongoreho e nngwe e hlahisitsweng ke Letona ke ya hore ha re na boemo ba theknoloji bo tsamaellanang le dinako tsa jwale le ho kgona ho sebetsana le dipalo tsa rona. Mona ke moo kutlwisiso ya Letona ya institushene e "kgolo haholo ho ka hloleha" e tswang teng. Ke utlwisisa hore sena se bolela hore boholo ba rona bo tlameha ho tsamaellana le ditheknoloji tse loketseng hore re kgone ho sebetsa hantle, ho se na ditshitiso dife kapa dife. Kaofela ha rona re ka dumela hore ka tshebetso ya jwale ya dintho tse etsahalang ka lebaka la tse ding tse etsahetseng nakong e fetileng, ha re na bokamoso; ke ka hoo ho sebetswang ka boitelo le ho sebedisa boholo ba nako ya rona tshebetsong ena ho fetohela ho ODeL. Re a tseba hore seo re neng re tshepile hore se etsahale dilemong tse tharo ho isa ho tse hlano se ke ke sa hlola se ema ha ho shejwa diphephetso tseo re shebaneng le tsona tse tliwang ke COVID-19, haholoholo ho tloha ka Tlhakubele ya selemo sena.

Lefu la sewa la COVID-19 le ekeditse phetoho e nngwe e tlamehang ho elwa hloko, haholoholo ha ho tluwa moralong wa rona wa tshebetso wa ka moo re etsang hore re tswelle ho fa baithuti ba rona thuto ya boemo bo hodimo. Ho tloha ha ho kginwa ditshebeletso naheng kaofela, re ne re ntse re sebetsa ho ya ho ile ho isa tshebetso ya rona moralong wa tshebetso o sebedisang inthanete ka ho phethahala mme re a atleha. Hona ho bolela hore ho tla ba le diphetoho tse itseng tshebetsong ya rona le menahanong ya rona le ya baithuti ba rona. Ana phetoho ena e kenyeleditswe Leweng la rona la 2030 le APP mme haeba ho le jwalo, le kenyeleditswe ho fihla kae? Ke eng e hlokang ho etswa kopanong ena hore ho etsahale?

Ntlheng ya bobedi, basebetsimmoho, ke boletse ka boemo ba bokgoni ba basebetsi ba amohelang thomo ya rona le ho ikemisetsa ho etsa eng kapa eng ho fa baithuti ba rona tsebo e batsi dithutong tsa bona. Ke kgahlilwe ke boemo ba maikemisetso boo boholo ba basebetsi ba rona bo bo bontshitseng, haholoholo ho tloha ha ho kginwa ditshebeletso. Ena ha e a ba phetoho e bobebe mme re tswelapele ho rarolla mathata ao re kopanang le oona – ao e ka bang a letsatsi le leng le le leng. Le ha ho le jwalo, jwalo ka ha re hlokometse maikemisetso ao, re hloka ho etsa hore maikemisetso ao a tsamaellane le yunivesithi ena e ntjha e

tswetsweng botjha ka lebaka la diphetoho tseo re bileng le tsona ho tloha ka 2015, le seo re tla hloka ho se etsa ho ya ka tshehetso eo re e fang basebetsimmoho le baithuti ba rona ka bobedi. Mona ke bua ka mohlala wa mefuta e fapaneng ya kgokahano, ya tsebo e bontshang kutlwisiso e batsi le kananelo ya yunivesithi ya rona le boemo ba yona lekaleng, kontinenteng le lefatsheng, le ka phetoho e lokelang ho etsahala ka ho sebedisana institusheneng eo e ntjha le ho kena ka maikemisetso leetong. Ke na le tumelo ya hore seo re ka se etsa, empa ho lebelletswe hore dikgweding le dilemong tse tlang, le tla kotjwa ho bontsha maikemisetso a fetang ao le neng le sebetsa ka oona, jwalo ka ha re iphumana re le hara phetoho e kgolo ka ho fetisisa lefatsheng, naheng le lekaleng la rona la thuto, nakong ena eo kaofela ha rona ba phelang re tla e hopola, e mpe ka ho fetisisa ho tloha ha moruo o phuhlama ka selemo sa 2008. Haufinyana yunivesithi ya rona e tla iphumana le ho netefatsa sepheo sa yona.

Ntlha ya boraro ebile e le ya ho qetela, ke boletse hore Unisa e na le ponelopele e tsamaellanang le ditlhoko tsa thuto le ditabatabelo tsa ho ntshetsa batho ba rona pele – naheng le kontinenteng. Ho tsamaellana hona ho hloka tsebo le kutlwisiso e batsi ya mekgwatshebetso e arabelang diphephetsong tse etsahalang tseo ke sa tswa di bolela, e

kgonang ho ka sebediswa ho etsa mawa a amanang le mehopolo eo. Tsebo eo – e kenyeletsang kutlwisiso ya moralo wa rona wa tshebetso wa bolaodi le ho phethahatsa ka tshwanelo, e tla fana ka moralo wa tshebetso o loketseng ditataisong tsa boitshwaro bo loketseng boetapeleng, meralong ya ho fihlela diphetho tse lebelletsweng, moralong wa rona wa thuto le lewa la rona. Haeba ntho efe kapa efe e le nngwe ya tseo e sa tsamaellane le tlhophiso ya rona, re tla kopana le diphephetso tse kgolo ha nako e ntse e tsamaya. Ho bebofatsa seo ke se bolelang, tseba le ho utlwisisa maemo ao o leng ho oona le bokgoni ba hao. Hangata mehopolo le ditumelo tseo re nang le tsona ke tsona tse re tataisang le ho etsa hore re rate seo re se etsang, empa mohopolo le tumelo eo e tlameha ho tsamaellana le thomo ya rona.

Basebetsimmoho, disebediswa tsa rona di tlasa kगतello e kgolo. Nakong ya jwale, e fetang le ya maloba, bolaodi ba rona ba Yunivesithi ena le disebediswa tsa yona di tlameha ho ba tsa boemo bo phahameng ka ho fetisisa le ho latela metheo ya tshebetso, e laolwang ka mehopolo e nahanisitsweng ka hloko ho qoba diphoso le ho kgona ho rarolla mathata ka tsela e loketseng boemo boo a hlahellang ho bona. Mehopolo ena e se be ya nakong ena feela, empa e tswelepele bokamosong boo bana le ditloholo tsa rona di tla bo fumana re se re le siyo.

Ha ke qetela, ke hlokomela hore lenanetsamaiso la rona le tlo bua ka dintlha tsena kaofela tseo ke buileng ka tsona. Hantlente, sepheo sa kopano ena ke ho qala ho sebedisa ditokomane tseo e seng e le dikgwedi jwale re sebetsana le tsona. Ka hoo, ke kopa hore re sebedise menahano ya rona ka botlalo le ka ho lebisa diphetohong tsa jwale tseo re leng ho tsona, le hore rona re le yunivesithi, basebetsi, baithuti le bakgathatema re ya pele ka kutlwisiso efe. Ona ke mosebetsi o bohlokwa mme re tlameha ho ba le kgatelopele. Ke boikarabelo ba rona kaofela ho netefatsa hore sehlopha sena sa boetapele se netefatsa kgonahalo ya tswelopele le katleho ya Yunivesithi ya rona, e seng ho fokola ha yona.

Ke a leboha.